

DRUŽBENA (NE)ENAKOST SPOLOV IN SOCIOLOŠKO AKADEMSKO IZOBRAŽEVANJE

**Spolno občutljiv vpogled v zgodovino
Fakultete za družbene vede: 1961–2011**

Maca Jogan

Ljubljana, 2026

Maca Jogan

DRUŽBENA (NE)ENAKOST SPOLOV IN SOCIOLOŠKO AKADEMSKO IZOBRAŽEVANJE
Spolno občutljiv vpogled v zgodovino Fakultete za družbene vede: 1961–2011

Ljubljana, 2026

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Zanju: Samo Uhan, dekan

© 2026, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano. Vse pravice pridržane.

Recenzenta: Aleksandra Kanjuo Mrčela in Ivan Svetlik

Jezikovni pregled: Monika Kalin Golob

Naslovnica: Enooki Kraft

Tisk: Demat d. o. o.

Naklada: 300

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

378.6:3(497.4Ljubljana)”1961/2011”

305:378

JOGAN, Maca

Družbena (ne)enakost spolov in sociološko akademsko izobraževanje : spolno občutljiv vpogled v zgodovino Fakultete za družbene vede: 1961-2011 / Maca Jogan. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2026

ISBN 978-961-295-145-0

COBISS.SI-ID 265577219

Vsebina

PREDGOVOR	5
1 UVOD: ANDROCENTRIZEM IN IZKLJUČEVANJE ŽENSK IZ RAZUMSKOSTI	13
1.1 Sociologija in androcentrizem	14
1.2 (Ne)vidne ovire za ženske v znanosti	18
2 FDV IN DRUŽBENA NEENAKOST SPOLOV: 1961–2011	23
2.1 Spreminjanje strukture pedagoškega osebja	25
2.2 Počasno vstopanje žensk na vodstvena mesta	28
2.3 Feminizacija študentske populacije: od študenta do doktorice	29
2.4 Vključevanje tematik družbene neenakosti spolov v sociološko (družboslovno) izobraževanje	32
2.4.1 Spolno občutljiva analiza študijskih programov in učnih načrtov na dodiplomski stopnji	36
2.4.2 Vključevanje družbene neenakosti spolov v programe in učne načrte na podiplomski stopnji	49
2.4.2.1 <i>Magistrski programi</i>	49
2.4.2.2 <i>Programi interdisciplinarnega doktorskega študija (3. stopnja po bolonjski reformi)</i>	54
2.5 Diplomski, magistrski in doktorski dela po mentoricah in mentorjih	56
3 SKLEP: V SOCIOLOŠKEM IZOBRAŽEVANJU JE ŽE MESTO ZA ČLOVEKA ŽENSKEGA IN MOŠKEGA SPOLA	61
LITERATURA	67
PRILOGE	75
Priloga 1: SOCIOLOGIJA SPOLOV (nosilka: prof. dr. Maca Jogan)	75
Priloga 2: Diplomski naloge, na temo spolne neenakosti, po mentoricah (1971–2011)	80

Priloga 3: Magistrske naloge s temo družbene neenakosti spolov po mentorih (1971–2011)	82
Priloga 4: Diplomске in magistrske naloge, na temo spolne neenakosti, po mentorjih (1971–2011)	83
Priloga 5: Reprodukcijski moško-središčni red	84
Priloga 6: Začetno spreminjanje androcentričnega reda	85
Iz recenzij	87
O avtorici	89

PREDGOVOR

Zgodovina Fakultete za družbene vede (FDV) se začinja z Visoko šolo za politične vede (VŠPV), ki je od ustanovitve 1961 skoraj celo desetletje delovala zunaj akademskega okolja in se postopno preoblikovala v Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN) ter postala članica Univerze v Ljubljani (1970). Na ugodnih gmotnih temeljih VŠPV, ki so ji jih zagotovili politični odločevalci in ob kadrovske ter vsebinske podpore akademske sfere (Svetlik 2023: 23–31) je začela delovati FSPN, ki je v troedini družboslovni usmeritvi kmalu postala tudi glavna raziskovalna in pedagoška institucija za sociologijo. Ta akademska disciplina je sicer že imela svoje mesto na Inštitutu za sociologijo (1959) ter od 1960¹ predvsem kot pedagoška disciplina na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Spodbude za vse te ustanove so prihajale tako z akademskega okolja (želja po razvijanju novih znanstvenih disciplin) kakor tudi iz praks neposrednega vsakdanjega življenja v zgodnjem socializmu ter potrebe politike po razumevanju in obvladovanju novo nastajajočih oblik družbenega organiziranja in delovanja. Ob težnji po zmanjševanju razredne neenakosti v družbi je bilo odpravljanje diskriminacije žensk eden od ključnih ciljev družbenega razvoja; uresničevanju tega cilja pa niso bile enako naklonjene vse strukturno relevantne določilnice javnega in zasebnega življenja ter dela, saj so bile pogosto prežete s tradicionalnimi vzorci delitve družbenega dela. S heterogeno kulturno dediščino se v

¹ Na tem oddelku je potekal študij sociologije pod A (za samostojen poklic sociologa) in pod B (v povezavi z drugimi disciplinami na Filozofski fakulteti, FF). Od 1964 je do konca leta 1972 na FF diplomiralo 58 samostojnih sociologov in sociologinj in 54 B-sociologov. Samostojen študij sociologije je že pred vključitvijo FSPN v Univerzo od 1967 potekal na VŠPV, do konca 1972 je diplomiralo 5 samostojnih sociologov. (Jogan 1974: 7). Po letu 1970 je na FF potekal študij sociologije pod B.

razgibanih petih desetletjih raznolikega delovanja srečujejo tako predhodnici kot Fakulteta za družbene vede (1991).

Ob ustanovitvi sta se na Visoki šoli za politične vede (1961) srečali dve tradicionalni moški trdnjavi – politika in znanost, ki ju je v drugi polovici 20. stoletja začel intenzivneje osvajati »drugi spol«. Obravnava polstoletnega razvoja te akademske ustanove zato ne more mimo vprašanja, kako je ženski spol v njenih okvirih spreminjal svoj položaj in vlogo, predvsem kako je tudi na področju družbenih znanosti prehajal iz zgodovinsko nevidnega položaja v vidnost. Podobno kot so bile ženske v zahodni civilizaciji tisočletja izrinjene iz javnega prostora in političnega odločanja, jim tudi ni bilo dovoljeno aktivno »državljanstvo« na raziskovalnem in znanstvenem področju, preprosto, na polju razuma. Družbeno pomembne dejavnosti na področju politike in v ustvarjanju novega znanja so bile dojete in izvajane kot moške naloge ter oblikovane po meri svobodnega človeka, ki je bil (kot nosilec moči) osvobojen neposredne udeležbe v zagotavljanju pogojev za potomstvo in v negi vseh nemočnih.

Kot družbeno koristnim bitjem pa je bilo ženskam dovoljeno in zapovedano, da so nastopale v svoji »naravni« vlogi v zasebnem prostoru (Njega) in tudi kot podporno osebje za nosilce razuma tako v izvajanju in ustvarjanju politike kot tudi znanosti; smele so čistiti posvečene prostore političnega delovanja in razuma, smele so kuhati, prati, skratka, tu so imele vso svobodo ustvarjalnosti. Če in ko so se poskušale polastiti premišljevanja, dvomov, ustvarjanja drugačnega znanja, ki so ga lahko usvojile na podlagi svojih izkušenj, so se materialne in simbolne zapornice hitro spustile; preprečevati je bilo potrebno »zmedo«, ki naj bi jo vnašale ženske. Tu so kot stalnice, ki jih je zgodnje socialistični razvoj komaj začel rahljati (»ogrožati«), družno delovale religijske norme, politika in tudi znanost.

Osvobajanje žensk od tradicionalne vloge udomačenega gospodinjsko-družinskega bitja je v Sloveniji do konca samoupravnega socialističnega sistema potekalo v idejno načelno in konkretno vedno bolj delujočem podpornem okolju od svetovne² do državne in krajevne

² Sredi sedemdesetih let je diskriminacija žensk postala svetovni problem, s katerim se je odločno spoprijela OZN najprej z razglasitvijo Mednarodnega leta žensk (1975)

ravni. V tem času se je ustavno varovana enakopravnost žensk in moških (1946) že v temeljih uresničevala in vidno izražala na različnih področjih družbenega delovanja. V šestdesetih letih³ so ženske že množično vstopale v akademsko izobraževanje, imele so aktivno in pasivno volilno pravico, pravico do enakega plačila za enako ali primerljivo delo; hkrati pa so bila skrbstvena družinska in gospodinjska eksistencialno nujna opravila pretežno še razumljena kot naravne in normalne ženske naloge ter zaradi premajhne (in postopno razvijajoče se) institucionalne podpore družini tako v praksi tudi izvajane.

Iskanje ravnovesja med družbeno spolno označeno tradicionalno hierarhično nižjim »narejanjem življenja« v primerjavi z višje vrednotenim ustvarjanjem vseh drugih dobrin za obstoj ljudi so spodbujale in krepile neposredne potrebe najbolj prizadetih – zlasti žensk. Prav s ciljem, da bi postopno odpravili nadobremenjenost žensk, se je začejalo razmišljati o odpravljanju napetosti med zaposlitvijo in družinskimi obveznostmi, kar se je v teku sedemdesetih let izoblikovalo v dolgoročni razvojni usmeritvi humanizacije odnosov med spoloma; hkrati se je začela posvečati družbena pozornost odpravljanju premajhne udeležbe žensk v političnem odločanju.

Ženskemu spolu prijazen razvoj v Sloveniji je v devetdesetih letih in v prvem desetletju 21. stoletja naletel na ovire, saj so z demokratizacijo in evropeizacijo (Jogan 2023: 202) samostojne slovenske države oživele zamisli in celo zahteve, da je treba ženske vrniti, kamor po »navari sodijo«,⁴ ali pa jih enostavno kar pustiti tam. Vendar se je v drugi

in potem z Desetletjem Organizacije združenih narodov za ženske: enakopravnost, razvoj in mir (1976–1985), z organizacijo svetovnih konferenc (npr. tretje v Nairobiju 1985, četrte v Pekingu 1995) in sprejemanjem pomembnih dokumentov, eden najpomembnejših je Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk 1979 (Kajzer v Jogan, Kajzer Božović 2012: 179–197).

³ V študijskem letu 1965/1966 je bil delež žensk med vsemi vpisanimi na Univerzi v Ljubljani 38,3 %, deset let kasneje 44,5 %, od 1980/1981 pa je njihov delež nad polovico (Jogan 1992: 110).

⁴ Oznaka je v navednicah, ker je to del razlage, ki jo uporabljajo zagovorniki (posvetni in cerkveni) podrejenega položaja žensk in ideologije enega skrbnika; vse, kar je temu vzorcu ženske identitete nasprotno, je »nenaravno«. Po potrebi je ta način označevanja uporabljen v celotnem besedilu.

polovici 20. stoletja že izoblikovala kritična masa ozaveščenih žensk (v sodelovanju z bolj redkimi »feministično« enakostno usmerjenimi moškimi), ki so se uprle ponovnemu udomačevanju (redomestikaciji in repatriarhalizaciji),⁵ hkrati pa okrepile svoj položaj subjekta v javnem delovanju.

Svoje mesto je v tem procesu prehajanja žensk iz nevidnosti v vidnost v družboslovni znanosti odigrala tudi prva akademska predhodnica FDV, dve desetletji delujoča pod naslovom Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Vse tri konstitutivne discipline pa niso bile enako odprte do vnašanja novih (feminističnih) pristopov v raziskovanje in pojasnjevanje družbenih pojavov. Dejansko je postopno preseganje moško pristranske družbene znanosti in vnašanje spolno občutljive perspektive v izobraževanje in raziskovanje potekalo v prvih desetletjih predvsem v okviru sociologije. Opazovanje polstoletnega razvoja FDV skozi »dvospolno optiko« z osredotočenjem na spreminjanje sestave delujočega pedagoškega in raziskovalnega osebja ter študentske populacije, vključno z diplomanti in diplomantkami vseh stopenj ter glede na vsebinsko usmerjenost študijskih programov po disciplini in stopnji omogoča razkrivanje načinov in ravni njenega postopnega ospoljenja (engendering).

Vendar pa vnašanje »nenaravne«, spolno občutljive in nehierarhične perspektive v raziskovanje in pojasnjevanje spolnega reda⁶ v razredno diferencirani družbi, nikakor ni (bilo) preprosto in brez ovir, saj so

⁵ Težnje po retradicionalizaciji je nekoliko omejil tudi vstop Republike Slovenije v Evropsko unijo (2004), ki je od sredine osemdesetih let že začela uresničevati integralno strategijo za zagotavljanje enakosti med spoloma (Jogan 2014: 118–134). Treba je poudariti, da je takšno strategijo Socialistična republika Slovenija že imela izoblikovano in da jo je v drugi polovici sedemdesetih let začela sistematično in na različnih področjih udejanjati, vendar so vodilni politični odločevalci to humano prakso v nastajanju od začetka postsocialistične dobe prezirali in brisali iz kolektivnega spomina.

⁶ Razkrivanje moško dominirane kulture in moško pristranske (male-biased) ali moškosrediščne znanosti, ki se je začelo konec šestdesetih, se je razširilo v osemdesetih letih 20. stoletja (Moller Okin 1980, Ortner 1983, Coole 1988, Saarinen 1988), s čimer se je potrjevala formula G. Simmla (1911): objektivno = moško, ki jo je v sociologiji oživil L. Coser (1984: 84).

rezultati takšnega pristopa lahko strukturno rušilni. Glede na prevladujoče stanje v sociologiji kot znanosti, ki se je od sredine 20. stoletja intenzivno globalizirala (z implicitnimi in eksplicitnimi spoznavnimi maskulinističnimi pravili),⁷ je zato vključevanje žensk kot subjektov v ustvarjanje in prenašanje znanj predstavljalo zelo radikalen zasuk;⁸ nekatere raziskovalke ga označujejo kar s »kopernikanskim preobratom« (Lerner 1986).

Namen te publikacije je osvetlitev zgodovine postopnega vključevanja žensk na vsa področja in ravni delovanja Fakultete za družbene vede v prvih petih desetletjih njenega obstoja: od organizacijske ravni do vsebinske usmeritve in izvedbe študijskih programov, od feminizacije akademskega osebja do ospoljenja izobraževalnih in raziskovalnih programov. Omejitvev na to obdobje temelji na prvotni zamisli A. Kanjuo Mrčela, da bi ob 50-letnici pripravili pregled ospoljenja⁹ izobraževanja in raziskovanja na FDV. Pod skrbništvom in vodstvom avtorice te publikacije se je ideja uresničila z razstavo *1961–2011: Spol, spola, spolna neenakost in znanost na FDV*.

Ker gre za specifično razvojno pot, ki je pripadnik moškega spola ne bi mogel doživeti, kot avtorica za hip prestopam v osebno izpoved. Vlogo pričevalke sem z veseljem sprejela, saj sem računala na to, da so v fakultetnem arhivu vsi pomembni avtentični viri, sama pa sem razpolagala z

⁷ Kako pomembna so že temeljna pravila sociološke metode za ustvarjanje potencialno funkcionalno raznolikega znanja za praktično urejanje družbe, avtorica obravnava v prispevku Občutljivost (starih in novih) pravil sociološke metode za spolno hierarhijo kot inherentno lastnost družbene strukture (Jogan /1991/ 2014: 47–52).

⁸ Takrat vodilni svetovni sociolog T. Parsons (1902–1979), s katerim naj bi sociologija končno postala prava znanost, je v svojih teoretskih razlagah položaj in družbeno vlogo žensk določal in upravičeval glede na »naravni red«: ženska je družinsko bitje, odgovorno za »ekspresivno« vlogo (ohranjevanje čustvenih in ljubezenskih vezi v družini), izključeno iz javnega prostora in podrejeno moškemu/očetu (»Master's maid«), ta pa – v skladu z ideologijo enega skrbnika – kot »instrumentalni vodja« izvaja pomembne funkcije za **svojo** družino (»his family«) kot sistem (Jogan 1992a: 123–132).

⁹ To je slovenska ustreznica za »engendering«, ki se je pojavila kot terminološka novost spolno občutljivega raziskovanja in pojasnjevanja družbenih pojavov konec 20. stoletja.

obiljem izkušenj na podlagi lastnih opazovanj z udeležbo (torej z uporabo ene od najstarejših socioloških metod). Takšen pristop k razkrivanju objektivnega sveta sem trajno ponotranjila že kot študentka sociologije,¹⁰ o spoznavni plodnosti te objektivno-subjektivne povezave pa me je v času študija najprej prepričalo delo F. Engelsa *Položaj delavskega razreda v Angliji* (/1845/ 1969).

V predgovoru k nemški izdaji tega dela je spodbudno spoznanje o tem, kdo so v razredno razcepljeni družbi nosilci družbenih sprememb in osvobajanja podrejenih. Engels je 21. julija 1892 namreč zapisal:

Dokler posedujoči razredi ne samo da ne čutijo nobene potrebe po osvoboditvi, ampak se tudi samoosvoboditvi delavskega razreda z vsemi močmi upirajo, toliko časa bo delavski razred pač prisiljen, da družbeni prevrat sam začne in izpelje.« (Engels 1969: 543).

To ugotovitev lahko upoštevamo tudi pri pojasnjevanju spolne razcepljenosti in hierarhije oziroma pri osvobajanju žensk v znanosti (v položaju »intelektualnega proletariata«¹¹) od moške nadvlade. Če namesto pojma »razred« vstavimo najprej »moški spol«, v nadaljevanju pa »ženski« in če oba kazalnika povežemo, se opremimo za (interseksijski) vstop v zgodovinsko-materialistično razkrivanje prizadevanj zoper večdimenzionalno diskriminacijo žensk – s težiščem na področju znanosti, kar je tudi v središču te publikacije.

Spoznavno zanimanje tega dela je usmerjeno na troje ključnih vprašanj: a) kako se je spreminjala spolna sestava pedagoškega in vodstvenega osebja ter študentske populacije; b) kako, koliko in kdaj se je tematika ženskega spola vključevala v študijske programe in načrte posameznih predmetov ter njihovo izvajanje na vseh stopnjah izobraževanja in (delno tudi) v raziskovanje; in c) znotraj katere znanstvene discipline se je zlasti uresničevalo vključevanje in kdo so bile nosilne osebe. Pri iskanju odgovorov na ta vprašanja so kot predmet spolno občutljive analize

¹⁰ Na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: 1960–1965. Na VŠPV zaposlena od 8. junija 1965 do konca leta 1999; po tem letu pa na FDV naprej delujoča kot upokojenka, od leta 2000 s častnim nazivom zaslužne profesorice Univerze v Ljubljani.

¹¹ To oznako je uporabila ena od prvih finskih raziskovalk diskriminacije žensk v znanosti, Veronika Stolte Heiskanen (1991).

upoštevani arhivski podatki o vseh sodelujočih v izobraževalnem procesu (pedagoško osebje in študentska populacija), vsi učni načrti in drugi pisni viri (poročila) iz obdobja od 1961 do 2011, predstavitev rezultatov analize pa sledi razčlenjeni dinamiki celovitega izobraževalnega procesa.

Zastavljena vprašanja so smiselna glede na vodilno, (pretežno) moško pristransko tradicionalno sociološko (in politološko oziroma kar družboslovno) vednost in s tem povezano obrobnost vsega, kar je kakorkoli povezano z žensko izkušnjo. Zato lahko to publikacijo označimo kot dopolnjevanje drugih del,¹² ki obravnavajo razvoj FDV kot ustvarjalke in prenašalke znanja skladno z načeli univerzalne znanosti (Svetlik 2023:44).

Ob analitski osredotočenosti na notranji razvoj FDV glede na odprtost do ženskega spola je na mestu pripomba, da stanja v tej akademski instituciji ne smemo razumeti kot izjemno, temveč ga je treba uvrstiti v glavni tok razvoja (zlasti) družboslovja, v množico primerov podobnih praks, ki jih je v različno razvitih delih sveta razkrilo spolno občutljivo raziskovanje šele v zadnjih desetletjih 20. stoletja. Raznolikim družbeno-političnim sistemom je (bil) namreč skupen androcentrizen (Jogan 2001: 2) z obče veljavnimi vzorci nevidnosti žensk (tudi) v znanosti kot najpomembnejšem področju racionalne regulacije moderne družbe. V univerzalni racionalni organizaciji družbe pa so ženske z opuščanjem tradicionalne naravne vloge povzročale le zdrahe na vseh področjih delovanja, tudi v znanosti. Kot primer za takšne vrste vednost naj spregovorijo spoznanje avtorice iz leta 1986:

V zgodnjih jutranjih urah ene izmed mnogih predelanih noči, ko mi je v zavesti lebdelo veliko podatkov o položaju žensk v različnih sodobnih družbah, sem hotela v nevtralnem delu pregle dati, kako in koliko je navzoča problematika druge, ali šibkejše, ali celo slabše polovice človeštva; naslov knjige je namreč obetal zgodovinsko kritičen in celosten spoprijem s položajem delavstva

¹² Glej: zbornik Fakulteta za družbene vede: 50 let znanosti o družbi (2011) in delo Ivana Svetlika (2023): Od Visoke šole za politične vede (1961) do Fakultete za družbene vede (1991).

v kapitalistični ureditvi.¹³ Tudi če bi bil svetel dan in bi imela popolnoma spočite oči, bi ugotovila to, kar sem odkrila razmeroma precej utrujena, kar pa me je spet zdramilo: listala sem od začetka proti koncu in spet nazaj pa še enkrat, da ne bi morebiti spregledala kakšne pomembne informacije in presenečena spoznala, da se pravzaprav najrazličnejši empirični podatki in posplošitve nanašajo na spolno homogeno ali enospolno populacijo. Človek je – četudi zatiran, eksploatiran, manipuliran, itd. – posplošeni delavec, torej moškega spola. Na pol strani se pojavi tudi ženski delavec, ki sodi na področje socialne politike in ki otežuje normalno družinsko življenje in po svoje hkrati ekonomsko, kajti to bitje moti.« (Jogan 1990: 10).

Za polnejše razumevanje polpretekle zgodovine FDV je zato treba vsaj v grobih potezah orisati idejno dediščino, v kateri se je navdihovala moderna znanost pri pojasnjevanju in v (implicitnem ali eksplicitnem) zagovarjanju moškosrediščnosti (androcentrizma) kot ključnega veziwa družbene urejenosti notranje (statusno, razredno) diferencirane skupnosti.

¹³ Gre za delo avtorja, ki je bil sicer izjemno humanistično (tudi feministično) usmerjen, Vojana Rusa: Pristop k ekonomskemu položaju delavcev v kapitalizmu (Maribor: Obzorja 1991).

1 UVOD

ANDROCENTRIZEM IN IZKLJUČEVANJE ŽENSK IZ RAZUMSKOSTI

Idejni temelji za izključevanje žensk iz razumskosti in zlasti iz ustvarjanja znanja in definicij smiselnosti ter vzorcev vsakdanjega življenja so bili postavljeni že v starogrški filozofski misli, ki se je navdihovala v vsakdanjem življenju. Že sredi prvega tisočletja je bila ženska kot »živemu orodju« odzeta njena aktivna subjektiviteta, saj je določitev njene dolžnosti velevala, da bi »čim manj videla, čim manj slišala in čim manj spraševala« (Smiljanić, Mijušković 1968: 119), oziroma da je "molk za žensko nakit", kot je poročal Sofoklej (496–406 pr. n. š., cit. po Coole 1988, 45).

Da je ženska po naravi šibkejša, nerazumna in slabša kot moški, da mora biti tako kot sužnji strogo nadzorovana v svoji naravni vlogi v družini in v vseh skrbstvenih dejavnostih, ki so potrebne, da lahko (svobodni) moški racionalno delujejo v javnem prostoru v korist države, je v svojih delih dokazoval že Platon (427–387 pr. n. š.). Platonovo utemeljevanje izključenosti žensk iz razumskega delovanja je s funkcionalistično teleološko razlago narave ter lastnosti in funkcij človeških bitij nadaljeval Aristotel (384–322 pr. n. š.) kot zagovornik nauka, da je (svoboden) moški v skladu z "naravnim redom" ustvarjen kot nosilec uma in določen, da gospoduje, vlada ter se predaja hierarhično višjim in pomembnejšim ter častnejšim dejavnostim. Ker pač ženske niso ustvarjene za gospodovanje in ker nikoli ne bodo vladale, ni treba, da bi imele tak razum in takšne vrline kot moški (Aristotel 1970, 78–1277b).

Ob Aristotelovih razlagah so se navdihovali mnogi poznejši misleci. Njegove mizogine določiteve spolno neenake identitete in družbenih položajev ter vlog so prežemale srednjeveško in novoveško misel in tako za dolga stoletja preživele praktične družbene okoliščine, v katerih so se razvile. V srednjem veku je bila njihova odločilna posrednica zlasti krščanska razlaga (Jogan 2017: 258–264), v novem veku pa je najbolj jasno ločitev lastnosti in vlog po spolu zagovarjal J. J. Rousseau (1712–1778), ki je bil prepričan, da ženske nimajo takšnega razuma kot moški¹⁴ in zato ne morejo sodelovati pri oblikovanju »splošne volje«; priznal pa jim je pravico do izboljšanje svoje »naravne« vloge, medtem ko bi njihov vstop v politiko pomenil zrušitev sistema svobode in pravičnosti. Približno dva tisoč let po Aristotelu je ženski zagotavljal: “Tvoj mož te bo ob pravem času o vsem poučil,” v *Emilu* (1762) pa je med drugimi umnimi nasveti in priporočili glede oblikovanja “prave” ženske narave poudarjal:

Deklice morajo biti skrbne in pridne; to pa še ni vse; že zgodaj jih je treba začeti brzdati /.../. Vse življenje se morajo podrežati nenehnemu in strogemu obvladovanju, ki ga zahteva spodobnost /.../ Ker niso sposobne razsojati same, morajo odločitev svojih očetov in mož sprejemati enako zaupljivo kot odločitev Cerkve (po Wollstonecraft 1993, 91–97).

1.1 Sociologija in androcentrizem

Podobno kot pri Rousseauju je družbena vloga ženske definirana pri utemeljitelju pozitivizma v sociologiji A. Comtu in končno pri najbolj vplivnem sociologu v sredini 20. stoletja T. Parsonsu (Jogan 1978: 88–132). Ta svetovno znani in v začetku globalizacije sociologije najpomembnejši sociolog¹⁵ nadrejenost moških opravičuje z njihovo “instrumentalno” vlogo v “poklicnem sistemu”, dolžnost žensk pa je, da s spolno

¹⁴ Rousseau še ni vedel, da je kljub vsem pritiskom vendarle bilo v 3000 letih (1200 p. n. št.–1800 n. št.) med ustvarjalci znanstvenega znanja v zahodni civilizaciji tudi 77 žensk (Ogilvie, 1988); vendar so to bile redke izjeme, ki so bile v zgodovinskem spominu do najnovejšega časa praktično nevidne.

¹⁵ V začetku 70. let 20. stoletja je eden od uveljavljenih slovenskih sociologov menil, da bi se moral vsak sociolog iz Slovenije učiti pri T. Parsonsu (to mnenje je avtorica

diferencirano vzgojo zagotavljajo ohranjevanje obstoječega reda (Parsons 1956; Jogan 1990, 62–68). Besednjak se je v sociološki teoretski razlagi T. Parsonsa sicer nekoliko spremenil in posodobil, vsebina pa je ostala v bistvu nespremenjena in tudi uporabnost razlag ni v nasprotju s potrebami po ohranjanju androcentrične kulture in na njej temelječega reda.¹⁶

Sociologija je torej od začetka dalje razlagala družbeno strukturo po tradicionalnem vzorcu pojasnjevanja objektivnega sveta. Na nevidnost ženskega spola v objektivnem svetu je sicer že v začetku 20. stoletja s svojo znamenito enačbo *objektivno = moško* opozoril G. Simmel (1911), vendar je glavni tok sociologije ni posvojil in je do sredine 80. let¹⁷ brez pridržkov sprejemal objektivno stanje družbe kot dano oziroma »naravno«. ¹⁸ Ta vpetost v objektivnost se je izražala na vseh ravneh znanstvenega delovanja (»mlade«)¹⁹ sociologije, od predpostavk (tudi če niso bile izražene) prek analiz in razlag (harmoničnega) delovanja družbenega

srečala pri odgovorih na vprašalnik, s katerim je zbirala stališča sociologov in sociologinj o profesionalizaciji sociologije, Jogan 1974).

¹⁶ Nekateri kritiki so T. Parsonsu očitali, da se ne ukvarja z aktualnimi problemi ameriške družbe, kar pa njegova dela zanikajo; takšnih vprašanj (npr. »komunistični izziv«, napetosti, nacizem) se je loteval z izrazito konservativnimi stališči in v prepričanju o vitalnosti obstoječih institucij (Jogan 1978: 193, op. 211). Prav za temo, ki je obravnavana v tej publikaciji, je pomembno vedeti, da je T. Parsons močno vplival na sociologe (po vsem svetu), pa tudi na politologe in psihologe (ibid., op. 210), vključno z nekaterimi slovenskimi sociologi.

¹⁷ V tem času se družbena neenakost spolov pojavi v splošnih socioloških učbenikih, npr. A. Giddensa (1989) in M. Haralambosa (1989); zadnji je bil kasneje preveden v slovenščino za uporabo v srednjih šolah.

¹⁸ O splošni prevladujoči sprejetosti tradicionalne vloge žensk tudi v akademskem okolju pričajo različni negativni stereotipi, s katerimi so se srečevale ženske, ki so v drugi polovici 20. stoletja vstopale v znanost na slovenskih univerzah. V poročilu raziskave Položaj znanstvenic v Sloveniji (Jogan 1997) so v vrsti negativnih stereotipov tudi naslednji: ženske naj služijo moškim in otrokom; lepa ženska – »tupa« glava; ženske vodijo predvsem čustva in intuicija; ženska sodi domov za štedilnik; ženska intelektualno manj zmore, z ženskami tako in tako »ni nič«, ker rodijo, so živčne in sitne (Jogan 2001: 101–103).

¹⁹ V sredini 20. stoletja je sociologija veljala še vedno za mlado znanost (Jogan 2014: 6–8), s čimer so se lahko upravičevali različni deficiti (npr. odsotnost družbenih konfliktov v učbenikih), krčenja in neustrezne posplošitve (npr. o harmonični družbi) v pojasnjevanju družbene strukture in dinamike.